COMMENTARIVS IN CAP. HVMANAE AVRES. XXII. Q. V.

DE VERITATE RESPONSI Partim verbo, partim mente concepti. & de arte bona, & mala ſimulandi:

AVTHORE

Martino ab Azpilcueta Doctore Nauarro,

SACRI ORDINIS RONCAEVALLIS
Commendatario, Gymnaſtaque primæ functionis ſacræ Canonum facultatis in inclyta Luſitaniæ Conimbricenſi academia, iampridem rude donato, ſiue iubilato, & comitatu ornato; cum prius fuiſſet eiuſdem functionis in celeberrima, eademque antiquiſſima Salmanticenſi, & in præſentia in Romana Curia S. D. N. Gregorii XIII. ſacræq; eius in foro conſcientiæ Pænitentiariæ obſequijs inſeruiente.

Ad S.D.N.Gregorium XIII.Pont. Opt.Max.

ROMAE, Permissv Svperiorvm. M D LXXXIIII.

In officina Iacobi Tornierij, & Iacobi Bericchiæ.

13 1 C 88

Inſignis forma, doctrina inſignior vnus.
At ſuperat ſummi cultus vtrunque Dei.

AVCTORIS INSIGNIA GENTILICIA.

S. D. N. GREGORIO XIII. PONT. OPT. MAX.

MARTINVS AB AZPILCVETA DOCTOR NAVARRVS

In iſta mira gubernandi vigilantia perpetuam perſeuerantiam.

QVAM humillime ſupplico Sanctitati tuæ, Opt. Max. Pontifex, vt æqui, boniq́; conſulat audaciam, quam humilitas huius ſerui tui nihilo proxima offerre audet. hanc opellam multis nominibus humilem Sanctitatis tuæ ſublimitati ſecundum diuinam in terris primæ, cum altera de ſilentio in choro ſeruando ei pari, ob ſui paruitatem nondum Sanctitati tuæ oblata. Primo quidem ea conſideratione, quòd tua maximas humanitas eam in id impulit, eo quòd charitas iſta tua ſumma, pari benignitate commitata, etiam exigua pauperum munuſcula, & officia ſereniſsimo animo ſuſcipere, laudareq́; ſoleat. Deinde, quòd licet operula hæc per ſe mi-

nima ſit, nonnihil tamẽ ſit ſeruitio, quod impendit cuidam celeberrimo elogio illius pientiſsimi, eiuſdemq; ſapientiſsimi Gregorij Maximi, quẽ tu tentopere, non ſolum dignitate, ac nomine: ſed etiam omni pietate (tam quæ in proximũ, quàm quæ in Deum dirigit) omnigenaq; omniũ iuriũ, ac rerum prudentia cana refers. Poſtremò, quòd præfata oblatio quadantenus proteſtatio quadã eſt, quòd non ſolum illa magna munera, & beneficia, quibus me, & quoſdam alios per me quotidie alis, & ornas: ſed etiam minima quæq; muſcula, & officiola (quorum de numero eſt etiã reſponſum in eadem contentum) quibus ope diuina quibuſdam alijs, præſertim tenuioribus, & aduenis inſeruio, ſunt tibi debita, immo tua: quia omni iure, præſertim religionis tui ſolius poſt Deũ ſum, & eſſe velle debeo; tuoq; nomine illa do, & facio: ac tibi merito reddentur in illo die à iuſto iudice D. N. Ieſu Chriſto, cuius vicarias vices in terris mirificè geris, olim poſt multa felicia tempora ſeraphica gloria in cœlis ab eodem æternum donandus. Amen.

GRE-

AD FVTVRAM Rei Memoriam. *Cum à fœl. recordat. Pio Papa Quinto prædeceſſore noſtro emanauerint literæ tenoris ſubſequentis. Dilecto filio Martino ab Azpilcueta Decretorum Doctori Pius Papa Quintus. Dilecte fili ſalutem, & Apoſtolicam benedictionem. Dudum à fel. record. Paulo Papa Tertio prædeceſſore noſtro emanarunt literæ tenoris ſubſequentis. Dilecto filio Martino ab Azpilcueta Decretorum Doctori, primariam cathedram Iuris Canonici in vniuerſitate ſtudij Conimbricenſis actu Regenti Paulus Papa Tertius. Dilecte fili ſalutem, & apoſtolicam benedictionem. Cum ſicut nobis exponi feciſti, vt alijs iuxta traditum tibi à Deo talentum prodeſſe poſſes, nonnullas lecturas ſuper voluminibus Decreti, & Decretalium non ſine maximis laboribus & vigilijs, ad laudem diuini nominis, cuius ope literariæ rei, & Chriſtianæ Republicæ cōſuluiſſe, & profeciſſe credis, ſcribendo compoſueris, & compilaueris, eaſque de proximo tuis proprijs expenſis in lucem edere, & imprimi facere intendas, pro parte tua nobis fuit humiliter ſupplicatum, vt tibi, quòd lecturæ huiuſmodi abſque tuo conſenſu imprimi non poſſint, vt tuarum vigiliarum effectu læteris, concedere de benignitate Apoſtolica dignaremur. Nos volentes te ſpecialis gratiæ fauore proſequi huiuſmodi ſupplicationibus inclinati tibi, quòd ad ſeptennium à die, quo tu lecturas prædictas imprimi feceris computandum, nullus alius per vniuerſum orbem Chriſtianum conſtitutus lecturas ipſas, vel illarum partem aliquam imprimere, ſeu imprimi facere, vel impreſſas in ſua domo, aut alibi habere, & tenere, nec illas vendere, ſeu mutuo aut ex dono vel alias donare poſſit auctoritate Apoſtolica tenore præſentium de ſpeciali gratia indulgemus: diſtricte inhibentes in virtute ſanctæ obedientiæ, & ſub excommunicationis pœna, eoipſo ſi contrafactum fuerit incurrenda, omnibus & ſingulis, cuiuſcunq. ſtatus, gradus, ordinis, & conditionis exiſtentibus, & quauis Apoſtolica authoritate, aut facultate fungentibus per vniuerſum orbem conſtitutis, ne lecturas huiuſmodi vel earum partem aliquam abſque tuo expreſſo conſenſu, & licentia ſeptennio prædicto duntaxat durante imprimere, ſeu imprimi facere, aut vendere, ſeu donare præſumat. Non obſtantibus conſtitutionibus, & ordinationibus apoſtolicis, ac quarumcunque prouinciarum, & locorum ſtatutis, & conſuetudinibus, etiam iuramento, confirmatione apoſtolica, vel quauis firmitate alia roboratis, nec non priuilegijs, indultis, & literis apoſtolicis quibuſuis prouincijs, & illarum perſonis, ac vniuerſitatibus, & collegijs, etiam per nos, & Sedem Apoſtolicam ſub quibuſcunque tenoribus, & formis, ac cum quibuſuis clauſulis, & decretis, etiam derogatoriarum derogatorijs, vel aliàs quomodolibet conceſſis, confirmatis, ac etiam iteratis vicibus innouatis. Quibus omnibus, etiam ſi de illis, eorumque totis tenoribus ſpecialis, ſpecifica, expreſſa, & indiuidua, ac de verbo ad verbum, non autem per*

clauſulas

clauſulas generales idem importantes mentio, ſeu quauis alia expreſsio habẽda, aut exquiſita forma ad hoc ſeruanda foret tenores huiuſmodi, ac ſi de verbo ad verbum, insererentur præſentibus pro expreſsis, ac de verbo ad verbũ inſertis habentes, illis alijs in ſuo robore permanſuris hac vice dumtaxat ſpecialiter & expreſſe derogamus, cæteriſque contrarijs quibuſcunque. Datum Romæ apud S. Petrum ſub annulo piſcatoris die viij. Ianuarij M.D.XLIIII. Pontificatus noſtri anno nono. Et deinde. Cum ſicut nobis nuper tu exponi feciſti, ſicut aſſeris, rogeris à multis, vt opera tua tam prius edita, quàm nondum edita, quæ ſuper iure Pontificio, & ad declarationem illius pertinẽtibus habes compoſita, typis excudi faceres, idque facere proponas vita comite, & Deo iuuante impenſis tuis, & te præſente, quo correctiora, auctiora, & pientiora prodeant, nobis humiliter ſupplicari feciſti, vt in præmiſsis opportune prouidere de benignitate apoſtolica dignaremur. Nos te amplioris gratię fauore proſequi volentes, huiuſmodi ſupplicationibus inclinati Apoſtolica auctoritate tenore præſentium declaramus, intentionem noſtram eſſe, vt prædicti Pauli prædeceſſoris noſtri litteræ, quæ de lecturis loquuntur, habeant etiam locum in alijs Commentarijs, libris, & tractatibus, quos tu edideris ſuper ijs, quæ pertinent ad prædicti Iuris pontificij declarationem. Non obſtantibus omnibus ſupradictis, quę idem Paulus prædeceſſor in dictis pręinſertis litteris voluit non obſtare. Datum Romæ apud Sanctum Petrum ſub annulo piſcatoris die xviij. Maij M. D. LXXI. Pontificatus noſtri anno ſexto. Ac cum poſtmodum, videlicet nonis Nouembris, Pontificatus noſtri anno primo, eundem Martinum ſpecialibus fauoribus & gratijs proſequi volentes ſtatuerimus, prædictoque Martino conceſſerimus literas fœl. record. Pauli Tertij & Pij V. prædeceſſorum noſtrorum præinſertas locum habere, & ſe extendi in his, quę de lecturis, & alijs loquũtur in quibuſcunque Commentarijs, & tractatibus, quæ idem Martinus ediderit, ſuper prędicti Iuris Canonici declaratione, & interpretatione, & præſertim ſuper Manuali Confeſſariorũ, ab eo prius lingua Hiſpanica edito, nunc recognito, aucto, latinitateque donato. Cum autẽ, vt accepimus, in obſequium Dei, ſacroſanctęq. Sedis Apoſtolicę non ſine magno labore duobus annis proxime præteritis idem Martinus intenderit, & in pręſentia intendat recognitioni operum ſuorum tam editorum, quàm non editorum, quo emendatiora, deſęcatiora, auctiora, & vtiliora effecta typis excudantur. Nos eundem Martinum amplioribus fauoribus & gratijs proſequi volentes, Motu proprio, non ad dicti Martini, aut alterius pro nobis deſuper oblatæ petitionis inſtantiam, ſed ex certa noſtra ſcientia, indultum, inhibitionem, declarationem, decretum, derogationem, aliaque omnia in pręinſertis litteris apoſtolicis & earum ſingulis contenta ad decem annos à Data præſentiũ computandos, ita vt quis ea, vel illorum partem aliquam ſine ſuo expreſſo ad id inſcriptis conſenſu imprimere, vel alibi impreſſa dicto decennio durante vẽdere, aut venalia tenere, donare, aut premutare non poſsit Apoſtolica auctoritate tenore præſentium prorogamus, extendimus, & ampliamus, & quemlibet

libet

libet contraueniente ̃ cenſuras , & pęnas in prainſertis litteris contẽtas eoipſo & abſque alia declaratione incurrere. Sicq.per quoſcunq. Indices & Cõmiſſarios quauis auctoritate fungentes,ſublata eis & eorum cuilibet quauis aliter iudicandi,& interpratandi facultate,& auctoritate vbique iudicari , & definiri debere,irritum quoq.& inane decernimus, ſi ſecus ſuper bis à quoquam quauis auctoritate ſcienter vel ignoranter contigerit attentari . Non obſtantibus pramiſsis ac omnibus illis,qua in omnibus ſupradictis litteris conceſſum eſt non obſtare,ceteriſq contrarijs quibuſcunque. Inſuper quia difficile foret ; pręſentes litteras ad quacunque loca deferri,volumus , & dicta auctoritate decernimus ipſarum tranſumptis,& exẽplis, & in eiſdem exemplis, lecturis, Commentarijs Manuali,& alijs operibus huiuſmodi impreſsis plenam, & eãdem prorſus fidem vbique in iudicio & extra adhiberi,quę originalibus adhiberetur, ſi forent exhibita vel oſtenſę. Datum Romę apud Sanctum Petrum ſub annulo piſcatoris die xxi. Nouembris , Pontificatus noſtri Anno Nono.

Cæ. Glorierius.

Cum Priuilegiis ampliſſimis Regum Chriſtianiſs. & Catholici Neapoleos,Senatus Veneti,& omnium ſere Potentatuũ Italię.

COMMENTARIVS IN CAP. HVMANAE AVRES. XXII. Q. V.

DE VERITATE RESPONSI, PARTIM VERBO EXPRESSO, partim mente concepto redditi.

AVTHORE MARTINO AB AZPILCVETA DOCTORE NAVARRO.

Ad Sanctiſsimum D. N. Gregorium XIII.

IN gratiam collegarum Illuſtris Collegij Societatis Illuſtriſſimæ Ieſu Vallis Oleti ſiue Pintiæ, multis mihi nominibus ſuſpiciendi, ad queſtiones infra ſcriptas reſponſurus, eorum precibus frætus aſſumo in fundamentum illud Illuſtriſſimũ Maximi Opt.q;. Pont. Gregorij cognomento magni elogiũ lib. 26. Moral. c. 7. tranſlatũ à Gratiano in c. hu-

manæ aures. 22. q. 5. orans eius authorem, vt vna cum illa præpotente cœlorum Regina Virgine matre Maria lucem impetret diuinam in id mihi perneceſſariam.

Gregorius lib. 26. Moralium c. 7. & in c. Humanæ aures. 22. q. 5.

HVMANÆ aures verba noſtra talia iudicant quali a foris ſonant. Diuina vero iudicia talia ea audiunt, qualia ex intimis proferuntur. Certe nouerit ille, qui intentionem, & voluntatem alterius varijs explicat verbis; quia non debet aliquis verba conſiderare, ſed voluntatem & intentionem; quia non debet intentio verbis deſeruire, ſed verba intentioni.

Argumentum ſiue Caſus.

N. qui dixit clam cuidam fœminæ, accipio te in vxorem meam ſine animo eam ducendi, reſpondit iudici eum adiuranti & interroganti; an ea verba dixiſſet? ſe non dixiſſe illa ſubintelligendo mente, quòd ea non dixerit animo illam ducendi.

Quæritur primo, an coram Deo mentitus fuerit?
Secundo, an peierauerit coram Deo, licet non fuerit mentitus.
Tertio, an eſto non fuerit mentitus nec peierauerit; alia tamen ratione peccauerit.

SVMMARIA.

1 *Mentiatur ne proferens falſum ſub intellecto eo, quo fit verum.*
1 *Homo iudicat iuxta verba, Deus iuxta mentem.*
1 *Mendacium eſt ſignificatio falſi vel veri pro falſo habiti. & nu. 3.*
2 *Terminus quadruplex, mentalis, vocalis, ſcriptus, & mixtus.*
2 *Argumentum à toto ad partem vt valet.*
3 *Oratio mixta interdum tota eſt vera, & partes falſæ, & econtrario partes veræ & tota falſa.*
3 *Surgent impij, falſum cum hac mentali, verum ſine illa.*

3 *Bona in mortali peccato facta non prodeſſe verum cum mentali, falſum ſine illa.*
3 *Figurata locutio an propria dici poſſit remiſſiue.*
4 *Chriſtum iudicij tempus neſciuiſſe vt verum.*
4 *Confeſſarius vt vere negat audiſſe peccatum confeſſum.*
5 *Contraria duo non poſſunt eſſe ſimul vera, nec ſic ſimul falſa.*
5 *Contradictoria non poſſunt eſſe ſimul vera, nec ſimul falſa.*
6 *Confeſſarius peccata ſibi confeſſa ſcit etiam vt homo, & ad multa poteſt vti ea ſcientia tanquam humana.*
6 *Confeſſarius iuſte negare poteſt ſuffragium ob ſibi confeſſa.*
6 *Obligatio celandi ſcita non infert non eſſe ea vt homini ſcita.*
6 *Priuatio præſupponit habitum.*
6 *Honor exhibetur Vicario, ſed non quantus Domino.*
7 *Papæ oſculamur pedes, ſed non eius legato, & minus delegato.*
7 *Honor latriæ datur Deo, ſed duliæ ſeruo.*
7 *Confeſſarius teſtatur de licentia iuſta de ſcitis in confeſſione.*
8 *Obligatus qui non eſt dicere, vt vere reſpondere poteſt ſe neſcire.*
9 *Adultera vt iuſte reſpondet marito, non ſum talis.*
9 *Adultera, & quiuis alius poteſt ſe defendere per amphibologiam veram, iuſta de cauſa. & q. 2. nu. 10.*

1 AD primam quæſtionem reſpondeo, non fuiſſe mentitum coram Deo, & in foro conſcientiæ. Primo quidem per hoc cap. quatenus habet, humanas aures talia noſtra verba iudicare, qualia foris ſonant. Diuina vero iudicia talia foris audiũt qualia ex intimis proferuntur. Per quod palam docetur, non eſſe falſum coram Deo id quod ſua diuina maieſtas nouit & videt eſſe ſenſu vero prolatum; licet is, qui ſola verba prolata nouit, debet iudicare id eſſe falſum: at præfatus N. protulit illa verba in ſenſu quem Deus ſciebat eſſe verum: ergo quo ad illum & forum conſcientiæ non fuit mentitus, cum mendacium ſit ſignificatio falſi ſecundum S. Auguſt. in lib. de mendacio. quem refert Gratianus in c. is autem. 22.q.2. tradit S. Thomas 2. 2.q.110.

2 Secundo, probatur illa firma ratione, ꝙ ſicut omnes dialectici docent, terminus qui ſecundum eos eſt pars orationis inuenitur pure mentalis, pure vocalis, pure ſcriptus, & mixtus ex his: ita inuenitur oratio pure mentalis, pure vocalis, pure ſcripta, & mixta ex eis: argumento de toto ad partem cum identitate, vt ita dixerim, rationis quod eſt firmum, l. quæ de tota. ff. de rei vendic. c. paſtoralis. §. item cum totum. de offic. deleg. & illa quæ fuerit mixta debet iudicari vera vel falſa conſideratis omnibus eius partibus. Tum quia inciuile eſt iudicare de le-

ge niſi tota perſpecta. l. inciuile. ff. de legib. Tum quia ex preſſa & tacita regulariter ſunt eiuſdem virtutis. l. expreſſa. ff. de reg. iur. l. Labeo. & item quia. ff. de pactis. Et ideo tota illa oratio mixta, Deus eſt angelus: cuius duo priores termini, ſcilicet (Deus eſt) ſunt vocales, & tertius ſcilicet (angelus) ſcriptus vel mētalis, eſt falſa, & hæretica: licet pars eius vocalis ſcilicet (Deus eſt) ſit uera & catholica, & è cōtrario, tota illa oratio, Deus nō eſt Angelus, cuius tres priores termini ſcilicet (Deus non eſt) eſſent vocales & quartus ſcilicet) Angelus) eſſet mētalis vel ſcriptus, eſt vera & catholica, & pars illa vocalis (Deus nō eſt) eſset falſa & hęretica.

3 Tertio, quòd una & eadem ratio poteſt componi ex diuerſis partibus, quarúm aliæ ſint ex preſse vocales vel ſcriptæ, & aliæ tacitę & mētales: & quòd ipſa tota ſit vera, & partes eius ſeparatæ ſint falſæ & hæreticæ: & econtrario ipſa ſit hæretica, & aliquot partes eius ſeparatæ ſint ueræ & catholicę. quorum exempla ſunt innumerę orationes tam ſacrarum & canonicarum literarum, quàm humanarum: in pſalmo enim primo eſt oratio mixta ex illa parte ſcripta vel vocali, *Non reſurgent impij in iudicio*, & ex illa mentali & ſubintellecta, *ad gloriam æternam*, quę tota eſt vera, & de fide; licet ſola illa pars eius vocalis vel ſcripta, videlicet, *non reſurgent impij in iudicio*, ſit falſa & hæretica. & contra illud ſymboli Athanaſij, *Ad cuius aduentum omnes homines reſurgere habent cum corporibus ſuis*. Et in cap. nihil. de conſecr. diſt. 5. eſt etiā oratio mixta ex illa parte ſcripta, *Nihil prodeſt bona opera facere in ſtatu peccati mortalis*. & ex illa mentali, *quo ad meritum vitæ æternæ*. & tota illa conſtans ex illis duabus partibus eſt vera & de fide: pars vero illa ſola ſcripta, *Nihil prodeſt facere bona opera in ſtatu peccati mortalis*, eſt falſa & hæretica, iuxta Concil. Trident. ſeſſ. 14. c. 4. & can. 4. & 5. Ex humanis autem literis excerpere licet multa exempla de figuratis locutionibus, de quibus latiſſime tractauit Alciatus in rub. de verbo. ſign. lib. 4. & ſpeciatim in pag. 2. de parœmia. & pag. 8. de reticentia, & ſubauditione, ad quas reduci poſſunt orationes & locutiones pręfatæ mixtæ ex verbis expreſſis, & mente ſubintellectis, quæ iudicantur veræ vel falſæ coniungendo partes ſubintellectas cum expreſſis. Ergo eadē ratione tota illa reſponſio pręfata N. quæ eſt mixta ex illa parte vocali, non dixi hęc verba, & ex illa parte mentali, animo eam ducendi in uxorem, fuit vera; licet pars præfata vocalis fuiſſet falſa. Et conſequenter cum benedictiſſimus & omniſcius Deus noſter noſcet eam eſſe mixtā, & compoſitam ex illis duabus partibus; nouit etiam totam illam fuiſſe veram coram eo, & in foro conſcientiæ; cui conſequens eſt præfatū N. dixiſſe verum coram eius diuina maieſtate, & in foro conſcientię; & ita non fuiſse mentitum; cum dixerit verum, nec putauit illud eſse falſum: quod addo propter cap. homines. 22. q. 2.

4 Quarto probatur id ipſum exēplo D. N. Ieſu Chriſti, qui erat & eſt

via,

via, veritas, & vita Ioa. 1. & 1. Ioa. 5. c. qui contempta. 8. diſt. qui rogatus de iudicio vniuerſali quando eſset futurum, reſpondit ſe neſcire: quod falſum fuiſset, ſi ſola ipſa prolata verba per ſe aſsumpta & ſeparata à ſubintellectis conſiderata fuiſsent: quia contradictoria eius, videlicet ſe ſcire erat veriſſima: at conſideratis & adiunctis quæ ſubintelligebat Dominus erat veriſſimum; ſubintelligebat enim ſe neſcire id, ita vt cõueniret eis manifeſtare, vt poſt & ante alios multos theologos & canonum peritos tradidit Archid. receptus à noſtris, in c. ſacerdos. de pæniten. diſt. 6. & etiam Dominic. Sotus lib. 5. q. 6. art. 2. de iuſt. & iure.

Quinto probatur authoritate omnium eorum, qui aſſeuerant confeſſarium, qui interrogatur an tale peccatum talis pænitens ei fuerit confeſſus iuſte reſpondere poſſe non eſſe illud ei confeſſum, ſub intelligendo ita vt dicere teneatur: quod tamen eſſet falſum ſi ſola verba expreſſa ſine ſubintellectis conſiderarentur.

Nec obſtat reſponſio quorundam dicentium, confeſſarium neſcire ſibi confeſſa vt hominem, ſed vt Deum; & cum reſpondet illum ipſi nõ eſſe confeſſum tale peccatum, intelligere, non eſſe confeſſum ei vt homini. Tum quia eſto eſset verum, confeſsarium neſcire vt hominem, ſed vt Deum peccata ei confeſsa, falſum diceret, ſi reſponderet abſolu-
5 te ſe neſcire nihil ſubintelligendo, & mentiretur: quoniam ſicut duo vere contraria non poſsunt eſſe vera, licèt poſſint eſse falſa; ita duo contradictoria per nullam potentiam poſſunt eſse ſimul vera, nec ſimul falſa ſecundũ omnes dialecticos, & etiam noſtros, iuxta notata in l. vbi repugnantia. ff. de reg. iur. & c. ſolicitudinẽ. de appel. & tangitur per Bar. in l. ſi is qui ducenta. §. vtrũ. ff. de reb. dub. Cum ergo ſint duo contraria, audiui vel ſcio, & non audiui & non ſcio; ſi alterum eſt verũ, alterũ eſt falſum. Et conſequenter, ſi eſt verũ quod audiuit vel ſcit, falſum eſt quod non audiuit nec ſcit. Ergo cum confeſsarius audiuit vel ſcit vt Deus, falſum eſt quod abſolute non audiuit vel non ſcit: quia perinde eſt, ac ſi diceret, nullo modo ſcio: nam negatio totum id quod poſt ſe inuenit deſtruit, & contrarium eius ponit, vt habet regula dialecticorũ, pro quibus eſt gloſ. ſingularis recepta in c. cum dilectus. de conſuet.

Non obſtat etiam reſponſio præfata: quoniam falſum eſt confeſſarium neſcire vt hominem, quia ſcit vt Dei miniſter, & non eſt Dei miniſter vt Deus, ſed vt homo presbyterio inſignitus; ac per conſecutionem vt homo arg. a toto in modo ad partem eius, quod eſt validum ſecundum Dialecticos & Bald. in l. conuenticula. C. de epiſcop. & cler. nam ſi aliquid eſt homo albus, vtique eſt homo: & ita ſi quis confeſsus eſt vt homini inſignito presbyterio, vtique confeſſus dicetur vt homi-
6 ni. Tum quia palam eſt confeſsarium ſcire peccata confitentis per ſciẽtiam vel fidem humanam non diuinam nec diuinitus infuſam, ſed humanitus acquiſitam. Tum quia illa ſcientia humana vti poteſt vt homo

ſario, tantum tenetur ad celandum quantum Confeſſarius, ſecundum omnes in d.diſt.21. quos late ſequimur in d.c. ſacerdos. nu.42. attamen non nouit illud, vt Deus; immo vt homo, immo & vt peſſimus homo. Sic qui dicit Confeſſario aliquid in confeſſione dicit quidē illud ei vt miniſtro Dei, ſed non propterea non dicit ei vt homini; immo dicit ei vt homini presbyterio inſignito, & iudici ſuo in illo animæ foro. c.omnis.de pæniten.& remiſs.

8 Octauo, quòd ad eundem pertinet cognitio ad quam definitio l.de qua re.ff.de iudi. At confeſſarius non abſoluit vt Deus, ſed vt miniſter Dei; quod patet ex illis præuijs precibus, *Dominus te abſoluat, &c.* ergo etiam audit vt miniſter Dei. Nam & quidam legatus conſuluit Papam vt homo. in c.officij.de pænit.& remiſs.& dixit ſe audiſse in cōfeſſione. Et quòd paſſim conſulendo, & aliàs diximus talis caſus mihi contigit in confeſſione, quod tamen dicimus vt homines nullatenus mentiendo. Hanc denique partem neruoſiſsime probat Scotus in d. diſt.21. quęſt.2. & alijs argumentis quæ omitto. Quare omnes qui fatentur, quòd Confeſſarius vere dicere poteſt, ille non eſt hoc mihi confeſſus, ſubintelligendo ita vt tenear prodere, coguntur profecto confiteri, quòd etiam alius quilibet, qui non tenetur aliquid dicere, vere poterit reſpondere illud ſibi non eſſe dictum, ſubintelligendo non eſſe ita ei dictum, vt teneatur id prodere. Cum igitur omnes confiteantur illud, nemo debet hoc negare.

9 Non obſtant quędam quę nimia, vt mihi videtur, religione adductus ait prędatus Sotus in q.6.art.2.lib.5.de iuſt.& iure. videlicet, quòd qui fecit, vel dixit aliquid nulla ratione poteſt dicere coram Deo non feci, aut nō dixi illud ſine mendacio: & quòd ipſe nullatenus id auderet reſpondere: & quòd adultera interrogata à marito ſtricte ad occidendum eam gladio, ſi confiteatur an adulterium admiſerit, nullatenus reſpondere poſset abſque mendacio, ſe non admiſiſse: Et quòd, ſi nudius tertius admiſiſset; reſponderet non admiſi, ſubintelligendo heri, mentiretur: Et quòd eo caſu nulla patet illi miſeræ via eludendi maritum, & ſeruandi vitam: Et quòd tenetur vt martyr potius obire mortem illam iniuſtam, quàm vti eiuſmodi amphibologia: Et quòd nō minus tenetur eiuſmodi adultera ad vitandam illam amphibologiam, & ad obeundam illam mortem, quàm puella cui mors intentatur, niſi conſentiat libidini: Et quòd ſicut hęc puella potius debet mori, quàm cōſentire huiuſmodi libidini; ita illa adultera potius debet mori, quàm amphibologia illa vti. Non inquam hæc obſtant. Tum quia iuxta Pſaltem regium vir ille doctus alioqui, & pius trepidauit timore vbi non erat timor. Tum quia falſo fundamento nititur, vt per ſupradicta patet, Tum quia ipſemet fatetur vere dixiſse Chriſtum, filius hominis neſcit quando dies iudicij ſit futurus ſubintelligendo, vt vobis dicere conueniat:

niat:

biat: & eadem facilitate poteſt defendi id quod nos dicimus, qua id ille defendere poteſt. Tum quia ipſemet fatetur, quòd Confeſsarius poteſt dicere ſimpliciter, ille mihi nõ eſt confeſsus hoc vel illud peccatũ; quod tamẽ confeſsus erat: & tam facile defendas id quod nos dicimus, ac illud: nam vtroq. caſu falſum eſt, quod dicitur, ſi ſola verba prolata cõſideres: & vtroque caſu mendacium eſt, ſi nihil ſubintelligatur: & vtroque caſu verum eſt, ſubintelligendo ea quę ſubintelligi debent: & neutro caſu admittitur mendacium, ſi ea ſubintelligantur. Tum quia ratio illa, qua ille ait mentiri eam, quę interrogata, an adulterata ſit: reſpondit non eſse adulteratam, ſubintelligendo heri, cum eſset adulterata nudius tertius, falſa eſt: ideo enim ait illam mentiri; quia negatio eius vniuerſalis eſt: quæ ratio falſa eſt. Tum quia immo eſt particularis coniungendo ſubintellecta cum expreſſis: quas coniunctiones nouit Deus, coram quo illa id dicit: & an coram eo ſit tuenda nunc diſputamus. Tum quia eadem ratione mentiretur Confeſſarius dicens, illũ aût illum ei non fuiſſe confeſſum illud aut illud peccatum: quia hęc negatio adeo vniuerſalis eſt, ac illa, & adeo tollit ſubintellecta, ac illa. Tũ quia falſum dixiſſet Chriſtus, quòd non ſciebat illum diem: quia vere ſciebat, & negatio erat vniuerſalis attento ſolo eo quod voce proferebatur. quod dicere eſſet grauiſſima blaſphemia, cum ſua Maieſtas eſſet, vt dictũ eſt, ſumma veritas, via, & vita. Tum quia ipſemet fatetur poſse me dicere ſine mendacio, nõ memini, vel neſcio ſubintelligendo vt debeã dicere: licet vere meminerim, & vereſciam: & eadẽ profecto ratione cõcedere debet, me ſine mendacio dicere poſſe non vidi, nõ audiui, non dixi, nõ feci, ſubintelligendo ita vt dicere debeã, ſi modo nõ teneor dicere: quod tamen ipſe negat, & ita pugnare videtur ſecũ attenta eadẽ ratione. Tum deniq. quòd mirandũ eſt virũ præcellenti doctrina præſtantẽ, ęquiparari Virginem ob timorem mortis ſtupro conſentientem, & adulteram per iuſtam amphibologiam ſe à morte violenta excuſantem. Quare concludendum eſt pręfatum N. non fuiſse mentitum reſpondendo, quòd non dixit verba prædicta, ſubintelligendo mente, quòd non dixit ea animo contrahendi matrimonium: & conſequenter, neminem qui iuſta gratia ſalutis animæ, vel corporis, pietatis, vtilitatis, vel alius neceſſitatis, vel virtutis, vel alicuius eius actus boni vtitur huiuſmodi amphibologia mentiri, neque peccare peccatum mendacij. Quam partem abſque vllo ſcrupulo nos ſępe defendimus, eam etiam procedere quando additur iuramentum, præſertim in repetitione cap. inter verba. 11.q.3. concluſione 6. & in Manua. Conf. cap. 12. nu.9. & cap.18. nu.61. & cap.25. nu.44. contra Sotum ſupra relatum, & Geneſium de ſepulueda noſtrũ olim Compluti condiſcipulum relatum in d.cap.18. & 25. vbi ſupra, dicentem neminem vſque ad Gabrielem hoc dixiſse, cum idem cenſerint ante nos S. Hierony. S. Greg. &

S.Tho-

S. Thomas, & expreſſerunt Ricardus, Scotus, & Henricus, Gandauen. Palud. Adrianus ſæpe, & Ioan. Maior, Siluester, Angel. de Peruſio., & Ioan. ab Anania, & gloſ. ab omnibus noſtris recep. in cap. ne quis. 22.q.2. in locis infra q. 2. nu. 10. & duobus ſeq. citatis.

SVMMARIA.

1 *Iuramento qui affirmat id, quod ſcit eſſe falſum, peierat.*
1 *Veritas eſt virtus, qua ſe quis talem qualis eſt, oſtendit. & q.3.nu.2.*
1 *Genus humanum ſine veritate conſiſtere nequit.*
1 *Mentitur ſignis & factis, vt verbis. & nu. 10.*
2 *Iurandum adiuranti iuxta mentem eius.*
2 *Iudici, quia patriam repræſentat, parendum.*
2 *Poſitioni ſimplici ſimpliciter reſpondendum.*
3 *Syllogiſmus qualis ſit in iudicijs.*
3 *Iudex vt iudicabit ſecundum allegata & probata. & nu.14.*
4 *Iudex caſtigat crimina coram eo incidentia.*
4 *Iudex quibus in iudicio prouidere debeat.*
5 *Iurans qui verum iuxta mentem ſuam tantum, non peirat.*
5 *Iuratus vt iuſte ambigue reſpondet iniuſte adiuranti. & nu.10.*
6 *Confitenti aliquid non creditur qualificanti illud.*
6 *Iudici reſpondendum non vt vult, ſed vt velle debet.*
6 *Iudex non tollat facultatem reſpondendi iuſte ambigue.*
7 *Iudici adiuranti Confeſſarius reſpondere poteſt ambigue.*
8 *Iudex potius veram rei veritatem, quàm probatam actis intendat.*
9 *Iuratus vt reſpondebit ſe non venire de loco, qui putatur, ſed non eſt infectus.*
10 *Mendacium iuſte excuſatur per iuſtam amphibologiam. & q.1.nu.9.*
10 *Simulatio, qua Dauid finxit ſe ſtultum, vt excuſatur.*
10 *Verbo, eſt, pro, comedit, quando quis iuſte vtitur.*
10 *Reus non obligatus reſpondere excuſat ſe amphibologia.*
11 *S. Franciſcus qua ſe amphibologia excuſauit.*
11 *Reus vt excuſat crimen occultum amphibologia.*
12 *Ambiguum duplex, verbi dubij, & intentionis diuerſæ.*
12 *Argumentum à minori valet affirmatiue.*
13 *Adiuratus qua mente adiuranti reſpondere debeat.*
13 *Iudici non ſemper parendum.*
13 *Poſitioni iniuſtæ ambigue reſponderi poteſt.*
14 *Actor qua mente cupiet iuxta probata iudicari.*
14 *Iudex de quibus occultis inquirere debeat.*
15 *Iudex fatuus eſt, qui vltra petita pronunciat.*
15 *Damnum actoris non debet reus iuſte negans.*

B *Qua-*

Quæſtio ſecunda.

1 AD ſecundam quæſtionem, quæ ſupra fuit propoſita, ſcilicet an præfatus N. peierauerit coram Deo; licet non fuerit mentitus, reſpondetur facere pro parte affirmante primo, quòd periurus eſt qui affirmat aliquod falſum, quod nouit eſſe falſum c. beatus. 22. q. 2. Et præfatus N. iuratus affirmauit ſe non dixiſſe illa verba, quæ ſciebat dixiſſe. Ergò peierauit.

Secundo qui iuratus dicere veritatem oſtendit ſignis vel factis contrarium illius eſt periurus: quia id ita repugnat illi virtuti, quæ veritas vocatur ab Ariſt. 3. & 4. Ethic. quæque inclinat ad ſe oſtendendũ proximo per dicta & facta talem qualis eſt, ſecundum S. Thomam receptũ 2. 2. q. 109. art. 3. addentem ſocietatem humani generis conſeruari nõ poſſe, ſi nos alijs alios quam ſumus factis aut dictis oſtenderemus. At præfatus N. iuratus oſtendit ſuo dicto ſe alium fuiſſe, quàm eſſet. Ergo peierauit.

2 Tertio, quòd adiuratus ab aliquo reſpondere debet ſecundum mentem adiurantis, accipiendo verba in eo ſenſu, in quo adiurans accipit, iuxta illud Iſidori in c. quacũque. ead. cau. & q. Quacũq. arte verborũ quis iurat, ita Deus, qui conſcientię teſtis eſt, intelligit. At iudex adiurauit præfatum N. ea mente, vt reſponderet ei, an dixerit illa verba necne nihil ſubintelligendo: ergò præfatus N. debebat reſpondere, an dixerit ea necne nihil ſubintelligendo, quod tamen non fecit. Ergo peierauit.

Quarto, quòd litigantes tenentur parere iudici. c. 2. de maior. & obedien. l. veluti. ff. de iuſt. & iure. Et iudex adiurauit præfatum N. ſine amphibologia, & ipſe reſpondit cum illa. Ergo non ſatisfecit, & peierauit.

Quinto, quòd pars aduerſa iuſte potuit petere à iudice, vt ſuę poſitioni iuratus reſponderet, c. 2. de confeſ. lib. 6. Et pars fecit poſitionem ſimplicibus verbis; & ipſe N. reſpondit amphibologicis & duplicibus. Ergo non ſatisfecit poſitioni, & peierauit.

3 Sexto, quòd in iudicijs videtur exerceri quidam ſyllogiſmus, cuius maior nititur lege, & minor facto, ex quibus colligitur concluſio; vt in caſu propoſito maior videtur eſſe hæc, vir qui verba ad matrimonium pręſcripta dixit fœminæ in id conſentienti eſt vel præſumitur maritus eius. At præfatus N. talia verba dixit fœminæ, quæ illum in maritum petit: ergo eſt, vel præſumitur maritus eius. Maior enim nititur lege c. ſi inter. de ſponſal. Minor autem nititur facto. At iudex cauſæ interrogauit de minore, quę purum factum continet. Ergo præfatus N. iuratus

iuratus

iuratus pure tenebatur reſpondere ad interrogationem, concedendo vel negando ſimpliciter factum illud, & non vtendo ſubauditionibus, quod non fecit. Ergo peierauit.

Septimo, quòd iudex non debet iudicare ſecundum veritatem propriæ ſcientiæ & conſcientiæ; ſed ſecundum eam, quæ ex allegatis, & probatis colligitur l. illicitas. §. veritas. ff. de offic. præſid. c. iudicet. 3. q. 7. & ita non eſt eius intentio veritatem ipſam quærere; ſed probationes ex quibus illam præſumat: & quòd iudex non debet, neque poteſt veritatem occultam inquirere, c. ſi omnia. 6. q. 1. c. qualiter. de accuſat. & ita non debet interrogare de intentione occultiſſima illius, qui verba illa dixit; ſed solũ de illis verbis, ex quibus conijcere poſſit, quæ mens fuerit illi. Ergo & N. adiuratus non debuit reſpondere ſecundum illã ſuę mentis occultiſſimam intentionem; ſed ſecundum eam, quã iudex interrogat; ac per conſecutionem præfatus N. nõ ſatisfecit adiurationi, & fuit periurus amphibologia prædicta vtendo.

Octauo, quòd iudex pręfatæ cauſę non ſolum adiurauit N. ad de-
4 clarandum eſſe vel non eſſe matrimonium inter eos: ſed etiam ad puniendum eum, ſi deliquerit decipiendo aduerſarium per illa verba callide prolata, arg. c. cum dilectus. de ord. cogn. & c. 2. de confeſ. cum eis annotatis. per quæ probatur poſſe caſtigare iudicem crimina, quę incidenter cognouerit: & ita præfatus N. non ſatisfecit adiurationi, & peierauit.

Nono, quòd iudex debet prouidere omnibus, ex quibus conſtat iudicium, c. forus. de verb. ſign. & accuſator & teſtes ſunt partes eius, vt ibidem probatur. Ergo debet prouidere honori eorum, ſicuti iuſtitiæ actoris & rei: & ita intererat teſtium contra N. productorũ, vt ille ſimpliciter reſponderet adiurationi. Ergo non ſatisfecit ei, & peierauit.

5 Pro parte tamen negante contraria, & vera, ſcilicet quòd pręfatus N. non peierauerit facit. Primo quidem, quòd pręfatus N. iuratus non affirmauit aliquod falſum, neque tacuit aliquod verum, quod tenebatur dicere: quia vt probatum eſt in quęſtione prima, verum erat, quod affirmauit & verum eſſe putabat: neque tacuit aliquid quod dicere tenebatur, vt ibidem probatum eſt. Ergo non peierauit.

Secundo, quòd ſicut interrogatus à iudice iuſte quoad omnia tenetur reſpondere ad omnia; & iniuſte interrogatus quoad omnia ad nihil tenetur reſpondere; ita interrogatus partim iuſte, partim iniuſte, licèt teneatur reſpondere ad iuſte interrogata, non tamen ad alia: quia quod iuris eſt de toto ad totum idem iuris eſt de parte ad partem, l. quę de tota. ff. de rei vendic. quando eſt eadem ratio, vt ſupra dictum eſt. At iudex qui adiurauit N. licet iuſte interrogaſſet eum, an pręfata verba dixiſſet: iniuſte tamen intendebat, vt reſponderet ſine ſubauditione ſeu ſubintellectione licita: & ita N. reſpondendo vere ad interroga-

tionem factam de verbis ſatisfecit ei: quia nõ tenebatur ſatisfacere re-
ſpondendo ſine illa ſubintellectione, vt probatum eſt ſupra; & ita non
peierauit.

Quòd autem iudex male faceret, ſi intenderet, vt N. ſimpliciter re-
ſponderet, probatur eo quòd intendebat munire & parare viam ad fe-
rendam ſententiam iniuſtam, videlicet quòd erat matrimonium inter
6 illos contractum, quod erat falſum; quoniam confitenti ei ſe illa ver-
ba dixiſſe creditum fuiſſet; nõ autem ſi addidiſſet animum contrahen-
di ſibi defuiſſe: quoniam confitenti ſe aliquid feciſſe ad ſui defenſio-
nem creditur quidem ei feciſſe illud; ſed non creditur quòd feciſſet ad
defenſionem, iuxta notata in cap. tua. de ſponſal. & in cap. præterea.
de tranſact. & tradit Bart. in l. Aurelius. §. idem quæſijt. ff. de libera. le-
gata, & alij quos refert Decius in c. cum venerabilis. de except. nu. 19.
poſt Panor. & alios. Probatur item eo quòd tollebat ei facultatem con-
ceſſam à lege naturali, diuina, & humana vtendi ex iuſta cauſa amphi-
bologia, qua coram Deo dicat veritatem, vt in decidenda præcedente
quæſtione probauimus: & ideo non tenebatur ei reſpondere ita, vt vo-
lebat, ſed vt velle debebat, & huic rectæ voluntati ſatisfacit reſpondẽdo
ſe illa nõ dixiſſe, ſubintelligendo animo contrahẽdi matrimonium: &
ita non peierauit.

7 Tertiò, ꝗ Epiſcopo inquirẽti de aliquo crimine iam ſemiplene pro-
bato adiuranti ſuper eo Confeſſarium eius, qui illud admiſit, vt dice-
ret ei an audierit ab aliquo, qui illud admiſerit, ſatisfacit reſpondendo
ſe id nõ audiſſe ſubintelligendo intra ſe ita, vt debeat detegere; ſatisfa-
cit inquam etiam ſi epiſcopus habeat intentionem obligandi eum, vt
detegat ei, licet ſolũ id nouerit per confeſſionem ſacramentalem: & e-
tiam ſi hanc mentionem exprimat: at non ſatisfacit alia ratione, quam
quia reſpondet iuxta intentionem, quam epiſcopus debet habere; licet
non reſpondeat ſecundum eam quam habet. Ergo eadem ratione N.
ſatisfecit adiurationi iudicis reſpondendo ei ſecundum intentionem,
quam debebat habere; licet forte non reſpondiſſet ſecundum eam quã
habebat. Ergo non peierauit.

8 Quarto, quòd iudex licet debeat iudicare ſecundũ allegata & proba-
ta, id eſt ſecundum fidem ſeu credulitatem illam, quam in animo eius,
qui nihil contrarium noſſet, deberet ingenerare acta publica coram eo
facta, & non ſecundum priuatam conſcientiam iuxta gloſ. receptam. l.
illicitas. §. veritas. ff. de offi. præſid. & c. iudicet. 3. q. 7. quæ eſt recepta
ſententia etiam apud theologos, vt per vtrunque Thom. 2. 2. q. 67. art.
2. ipſe tamen iudex tenetur ipſam veritatem quærere. Quod Eleuthe-
rius Papa clare affirmat, in c. iudicantem. 30. q. 5. Primò per illa verba,
Iudicantem oportet cuncta rimari. Secundò per illa, *& ordinem rerũ ple-
na inquiſitione diſcutere.* vbi gloſ. per ordinem rerum, intelligit omnes

rei

rei circunſtantias. Tertio per illa, *donec actio ambarum partium illuminata ſit pleniter, veritas enim eſt lumen id, quo illa eſt illuminanda*. Ioan. 1. Quarto per illa, *tantum actio ventiletur quo vſque ad rei veritatem perueniatur*. Cui conſentit S. Ambro. in c. iudicet. 3. q. 7. per illa verba, *In iudicando cordi magis eſt cuſtodia veritatis, quàm obedientia voluntatis*. Per quæ palam docent cordis, & mentis, ac intentionis principalis iudicis eſſe debere, vt veritatem attingat, & cuſtodiat. Et Euariſtus Papa in c. nullum. 3. q. 5. ait nullum ante veram iuſtamq. probationem, &c. per quę omnia & multa alia conſtat intentionem per ſe ac primariam eſſe debere iudici perueniendi ad ipſius veritatis cognitionem, & ſi quandoque non contingat ei peruenire ad eam ob defectum, vel falſitatem teſtium, & inſtrumentorum: & licèt oporteat eum iudicare ſecundum ea, quæ coram ipſo probantur; tamen id contingit per accidens & non ſecundum eius primariam intentionem. Ergo præfatus iudex qui cognoſcebat de dicta cauſa matrimoniali debebat habere mentem primariam ſciendi rei huius veritatem; ſcilicet an verè ille eſſet maritus eius: ac per conſecutionem, cum interrogauit N. an dixerit illa verba, debebat habere mentem, & intentionē ſciendi, an ita illa dixerit, vt per ea contraxerit matrimonium. Cum ergo N. adiuratus reſpondiſſet ſe non dixiſſe illa ſubintelligendo, animo eam ducendi, reſpondit illi iuxta intentionem, quam vt rectus, æquus, & ſanctus iudex debebat habere: & ita non tacuit illam veritatem, quam debuiſſet fateri, & cum verè reſponderit coram Deo nullatenus coram eo peierauit.

9 Quinto, quòd recepta ſentētia eſt eum, qui ſcit aliquod oppidū nulla peſte laborare, & venientem ex eo ad locum, in quo fama eſt illud eſſe illa infectum, adiuratus an veniat ex illo, vel illud fuerit ingreſſus iuſte poſſe reſpondere ſe non venire ex eo, nec illud fuiſſe ingreſſum ſubintelligendo, quòd non venit ex eo peſte infecto, nec ſit ingreſſus illud peſte infectum, & ſatisfacit interrogationi coram Deo; licèt adiurans ea mente interroget vt tantum reſpondeat ei materialiter de illo ingreſſu, nullo habito reſpectu ad peſtem: quoniam non mentitur coram ſua diuina Maieſtate, & reſpondet interroganti iuxta mentem qua debet interrogare quatenus eſt cuſtos portarum oppidi ad finem non permittendi ingreſſum eis, qui ex locis peſte infectis veniunt: quod etiam ante nos rectè affirmauit Silueſter in verbo, iuramentum 3. q. 2. in fine. Sic igitur prefatus N. adiuratus à iudice an dixerit illa verba reſpondendo ſe illa non dixiſſe, ſubintelligendo intus animo eam ducendi ſatisfecit adiurationi eius, immo & intentioni qua iudex debebat interrogare, licèt forte ipſe aliam & contrariam haberet.

10 Sexto facit concluſio pręcedentis quęſtionis, ſcilicet, quòd cauſa ſalutis animi, corporis, honoris, immo & rei familiaris, & cuiuſcunque actus virtutis pōt quis vti verbis amphibologis, & duplicibus. Et quod

D. Hie-

D. Hieronymus in c.vtilem.22.q.2. appellat vtilem ſimulationem il-
lam Dauid 1.Reg.21.quæ mutauit os ſuum coram Achis rege,ita vt vi-
deretur amens; quæ faciebat per ſigna exteriora: quod licite non po-
tuiſset facere, niſi ſubintelligendo ſe illa vti ad ſignificandum ſe non
teneri ſanam mentem palam facere: nam paria ſunt mentiri per verba,
& alia ſigna exteriora ſecundum S. Thomam recep. 2.2. q.111. art.
1.& quòd B. Gregorius ait in cap.intelligentia. de verbo.ſigniſi. *Intel-
ligentia verborum ex cauſis eſt aſſumenda dicendi: quia non res ſermoni,
ſed rei ſermo debet eſſe ſubiectus*. ex quo colligitur ſermonem intelli-
gendum eſse ſecundum intentionem,& cauſas loquentis.Et quòd glo.
ſolen.& recepta cap. ne quis.22.q.2. ait, eum, in cuius domum ali-
quis refugit, interrogatum ab illius hoſte vbi ſit ille, quem proſequi-
tur,iuſte poſse reſpondere, non eſt hic, ſubintelligendo per illud ver-
bum, eſt, comedit contra communem verbi intelligentiam: quamuis
enim verbum,eſt, ſignificet, comedit, cum deſcendit à verbo edo: ſe-
cundum tamen communem intelligentiam talis reſponſi eſt præſentis
temporis,deſcendens à verbo ſum, es, fui. Et quòd S.Thomas in 2.2.
q.69. art.1.dicit,quòd reus interrogatus de crimine à iudice non pro-
cedente iuridice, non tenetur fateri veritatem: ſed poteſt per appella-
tionem, vel aliter licite ſuperfugere, & uix poteſt alio modo, quàm
appellatione ſuperfugere,niſi huiuſmodi amphibologia,& ſubintelli-
gendo aliquid aliud,quàm verba ſonant.Ergo vtendo illa amphibolo-
gia non peierat Et quòd B.Franciſcus,quod referunt, & probant An-
gel. de Peruſio in l.idem.§.ſit vbi.ff.de cond.ob turp. cau. & Ioan. ab
11 Anania in cap. qui cum fure. de furtis. interrogatus ab his, qui perſe-
quebantur homicidam, an illac vbi erat ipſe trãſiſset, immiſſis mani-
bus intra manicas reſpondit,non tranſiſse illac,ſubintelligendo contra
communem intelligentiam non tranſiſse per illas manicas: quamuis
Angelus in l.qui vas.§.qui aliter. ff. de furtis. referat miſiſse manum
in aurem, quod in idem recidit quoad propoſitum noſtrum. Et quòd
Scotus in 4.lib.ſenten.diſt.15.q.4.ſub fin.dicit poſſe reum reſponde-
re ad accuſationem ſuper crimine nondum detecto oppoſitam,negan-
do illud, vt in ea continetur, ſubintelligendo, quòd continetur in ea
vt publicum,& illud adhuc eſt ſecretum; & ita excuſatur per amphi-
bologiam:alìàs enim peierarer:quia palam eſt reſponſionem illam fal-
ſam eſſe,ſi eam ſepares à ſubintellectis; nam contradictoria eius eſt ve
ra,videlicet quod fecit illud,vt in ea continetur. Quinimmo Scotus ip-
ſe palam ſenſit eum,qui abſolute negauit crimen ſic oppoſitum, inten
dendo negare,prout eſt propoſitum, & publicum, non teneri ad pæ-
nitendum,niſi ad cautellam. Et quòd Paludanus in 4. diſt.21.q.3. col.
6.poſtquam dixit,quòd non res ſermoni,ſed rei ſermo debet eſſe ſubie
ctus,quod antea dixerat D. Gregorius in d.cap.intelligeniia.de verbo.

ſign. ſubdit, quòd quantumcunque quis verba generalia dicat: ſi tamẽ intelligat ſe reſtringere ad id quod verum eſt, non mentitur: ſentiens, quòd faciendo id ex cauſa minime peccat. Et quòd idem Paludanus vbi ſupra diſt. 35. q. 1. col. 4. dicit, quòd quando verum eſt quod quis dicit ſecundum intentionem ſuam, licèt ſit falſum ſecundum intentionem audientis, non eſt mendacium, nec peccat vtendo illa amphibologia ex cauſa. Et quòd Adrianus in 4. de confeſſione. dub. 10. & in quolib. 11. litera C. & de correctione frater. §. oſtenſo. col. 6. aſſerit eũ qui etiam adiuratus interrogatur de crimine occulto, quod ipſe ſolus nouit, etiam extra confeſſionem, licite poſſe reſpondere abſolute ſe
12 id neſcire, ſubintelligendo ita vt teneatur pandere. Et quòd idẽ Adrianus vbi ſupra diſt. 21. q. 3. art. 3. ait palam colligi ex Paludano, videlicet quòd eodem modo debet ſe habere is, qui à ſuperiore de crimine occulto, quod ipſe ſolus nouit, interrogatur, etiã iuratus, & per obedientiam ad reſpondendum ad actus, ac ſe debet habere confeſſarius interrogatus de peccato, quod per ſolam confeſſionem nouit: cui concordat etiam Henricus de Gandauo in quolib. 9. & Gabriel in ead. diſt. 21. & Ricardus in 4. diſt. 33. & Ioan. Maior in 4. diſt. 15. q. 18. & Silueſter in verbo, iuramentum 3. q. 2. Per quæ omnia conſtat poſſe quem vti amphibologia ex cauſa iuſta, etiam cum reſpondet iudici, etiam ſuperiori, etiam ſpirituali, etiam adiuratus, & per obedientiam adactus, etiamſi ea amphibologia non cõtingat ex diuerſa verbi ſignificatione; ſed ex diuerſa interrogantis, & reſpondentis mente, ac intentione, modo dicat verum coram Deo ſecundum ſuam mentem, licèt falſum ſit ſecundum mentem interrogantis, & adiurantis ſecundum communem intelligentiam: &, vt dictum eſt, adſit iuſta cauſa vtendi ea duplicitate, nullumq. verum, & iniuſtum ex eo damnum alicui eueniat. Cum igitur pręfatus N. cauſam iuſtam habuiſset vtendi amphibologia illa, & verum dixiſset coram Domino ſecundum ſuam mentem, & intelligentiam; neque vllum e eo damnum iniuſtum vlli eueniſset, conſequitur eum vtendo ea non peieraſse.

Septimo, quòd multæ, magnæq. iuſtæ cauſę potuerunt eſſe prædito N. ad vtendũ amphibologia præfata, ſcilicet, quòd niſi vſus fuiſſet ea iudicatus fuiſset maritus eius, quę vxor ipſius nõ erat, & quã fortę valde odio habebat: & quę ipſi erat valde impar; & eius matrimoniũ magno dedecori, & ſcandalo, vel, forte occaſio mortis alterius eorũ vel quòd forte ob aliquod impedimentum occultum non poterat eius eſſe vxor, vel religionis ingreſſum pręcluderet, vel aliud inconueniens huiuſmodi. Quare cum ob longe inanes cauſas liceat vti huiuſmodi amphibologijs, maxime licuit ei ob harum aliquam præfata amphibologia, arg. cap. cum in cunctis. de electio. auth. multo magis. C. de ſacroſanct. eccleſ.

Non

13 Non obſtant pro contraria parte adducta, non primum, & ſecundū, quibus reſpondetur negando fuiſſe falſum id quod præfatus N. iuratus reſpondit: negando item, quòd ſe oſtendit eſſe alium quàm erat: quia immo ſe oſtendit ſolutum ab ea, quæ illum in coniugem petebat: quod erat verum, per dicta in quæſtione prima.

Ad tertiū reſpōdetur cōcedēdo, ꝗ regulariter adiuratus debet reſpōdere adiuranti iuxta mentem eius: ſed fallit, quando alia mente, quàm debet adiuratur: quia tunc ſufficit vt reſpondeat ſecundum eam mentem, qua debet adiurari modò verum reſpondeat, vt conſtat ex fundamento primo pro nobis inducto: quia quoad id iniuſte adiurat.

Ad quartum concedimus, quòd pares tenentur obedire in ijs, quę ſunt iuſta; non autem in eis, quæ ſunt iniuſta. cap. non ſemper. cap. ſi dominus. cap. qui reſiſtit. 11. q. 3. At non eſt iuſtum præceptum iudicis, quo alia mente, quàm debet iubet reo reſpondre, & quo tollit facultatem à lege reſpōdentibus conceſſam. Et iudex præfatus alia mente, quàm debebat adiurauit N. ſi intendebat, vt ille reſponderet abſolute, ſine ſubintellectione, cum qua reſpondit per præfata.

Ad quintum reſpondemus, quòd pars aduerſa poteſt quidem proponere poſitiones iuſtas, non autem iniuſtas. cap. 1. & 2. cum gloſ. de confeſ. lib. 6. At poſitio, de qua in argumento, non fuiſset iuſta coram Deo, ſi ea mente poſita fuiſset, vt N. ad eam reſponderet nihil ſubintellecto: quoniam vellet quòd N. mentiretur, vt ſententia iniuſta contra eum ferretur, quorum vtrunque eſt peccatum: quia agentes & conſentientes, &c. cap. 1. de offic. deleg. cap. nótum. 2. q. 1. immò vt iuſta ſit coram Domino, ea mente ſaltem tacita debebat eſse actrix, vt eius poſitio intelligeretur de verbis animo contrahendi dictis: alioquin ſaltem tacite voluiſset iniuſtam per ſe ferri ſententiam, quod peccatū eſt.

14 Ad ſextū concedimus, quòd iudex tenetur iudicare ſecundum allegata, & probata; & non ſecundum veritatem contrariam, etiamſi eam ſciret, vt perſona priuata: ſed negamus quòd mens eius primaria non debeat eſse perueniendi ad cognitionem veritatis per allegānda, & probanda, vt in tertio argumento pro nobis facto probatum eſt: immo affirmamus eum peccaturum fuiſse, ſi voluiſset, vt contrarium veritatis concluderetur, per alleganda, & probanda. Quare optime fuit ſatisfactum intentioni, quam ille debebat habere per amphibologiam prędictam, per quam ſine mendacio perſuadebatur ei ipſa veritas, & diſſuadebatur falſitas veritatis figura perſonata.

Ad ſeptimum negamus, quòd iudex non debeat velle inquirere de veritate, quę occulta eſt: nulla enim eſt lex, quæ hoc dicter; ſunt autem multæ, quę cōtrarium præcipiunt, vt l. congruit. ff. de offic. præſid c. 1. de offi. ordina. cap. qualiter. il 1. & cap. inquiſitionis. de accuſa. præſertim cum per viam accuſationis proceditur: quamuis verum ſit non

debe-

debere iudicem iudicare de occultis, neque inquirere de ijs, quę per ſe occulta ſunt; qualia ſunt ea, quæ intra cancellos mentis includuntur; quale tamen non eſt hoc, de quo agimus: quia non agimus de illa intentione prout eſt ſolũ mentalis; ſed prout eſt expreſſa voce, quæ probabilis eſt, quam tamen aliquando falſe ſignificat ipſa vox, quę tunc negari poteſt per amphibologiam prędictam, ne ſit inſtrumentum perſuadendi falſum.

15 Ad octauum negamus, quòd iudex cauſæ matrimonialis debeat ſe extendere vltra ea, qua coram eo petuntur: quoniam fatuus dicitur eſſe iudex, qui vltra petita pronunciat l. fin. C. de fideicom. liberta. & ſi dicatur, quòd poterit ſaltem per nouam telam iudicij ad id procedere, reſpondemus, quod id eſt impertinens noſtræ quæſtioni.

Ad nonum reſpondemus, quòd iudex non tenetur prouidere honori accuſatoris, vel teſtium, qui læditur ex eo quòd reus iuſte renuit confiteri, id quod illi opponunt, vel teſtantur. Tum quòd id non petitur ab eo, & fatuus eſt iudex, qui vltra petita pronunciat. Tum quòd nõ infamantur accuſator, & teſtes eo ſolo, quòd non credatur eis, cap. cum dilectus. in fine. de ordine cogni. facit cap. ſuper eo. de electio. & colligitur ex late notatis à Feli in cap. 1. de exceptio. Tum quia damnum, quod euenit accuſatori, vel teſti ex occultatione veritatis, quam reus etiam iuratus non tenetur fateri, & poteſt iuſte tacere abſque dolo malo, & mendacio per prudentiam, & dolũ bonum, qualem inueniri probat l. 1. ff. de dolo. non dicitur datum iuſte à reo, nec eſt imputandum ei, vt pulchre de more ait S. Thomas 2. 2. q. 69. art. 2. in c. appellando huiuſmodi occultationem, & dolum prudentiam, & virtutem, ſiue actũ eius. Et ita pręfatus N. qui huiuſmodi prudentia vſus reſpondit ſubintelligendo id, quo ſuum dictum redderetur verum, non fuit periurus, neque peierauit.

SVMMARIA.

1 *Peccatum quid, & quòd omnis actus moralis inordinatus eſt talis.*
1 *Dolus malus, & aſtutia praua prudentiæ bonæ contraria.*
2 *Finis malus facit actum malum eiuſdem generis, cuius eſt ipſe.*
3 *Famam reſtituat, qui cauſam eam lędendi dedit.*
4 *Sponſæ dolo deceptę quod remedium.*
4 *Papa poteſt diſpenſare, vt etiam hodie clam fiat matrimonium.*
5 *Sponſalijs de contractis olim, & nunc quàm diuerſum iudicium.*
5 *Sponſalia non fiunt nunc in matrimonium per copulam.*
6 *Promiſſio ficte facta ad quid conſcientiam obligat.*
7 *Mentitos non fuiſſe Patriarchas noue defendi poteſt.*
8 *Ars ſimulandi duplex, Pelaſga, & vtilis.*

8 *Simulo quod non eſt, diſſimulo quod eſt.*
9 *Simulator qui meretur, & qui demeretur.*
10 *Silet, aut reſpondet qui bene.*
10 *Iuratus qui reſpondebit iuxa mentem adiurantis. & nu. 11.*
10 *Argumentum de genere ad ſpeciem, vt negatiue valet.*
11 *Reſpondere qui non tenetur, vt ſe defendet.*
12 *Iuramentum quadruplex, & vt præſtandum eſt.*
13 *Peccata plurima vitari per bonam artem ſimulandi.*
14 *Monarcha cur facilius arte bona ſimulandi vti poteſt.*
14 *Apophthegma.*
15 *Simulare qui neſcit, neſcit regnare.*
16 *Simulare an ſe poſſit catholicus infidelem.*

Quæſtio tertia.

1 AD tertiam quæſtionem; An ſcilicet præfatus N. eſto non fuerit mentitus, neque periurus, alia ſaltem ratione peccauerit, reſpõdeo, quòd multis alijs rationibus potuit peccaſſe. Tum quia omne dictum, factum, vel concupitum contra legem eſt peccatum, iuxta definitionem peccati, quam ex B. Auguſtino ſumptam ponit gloſ. in c. ille rex. de pænit. diſt. 3. quàmq. nos poſt alios declaramus in Manuali Confeſ. in prælud. 7. à nu. 4. Et quòd omnis actus moralis inordinatus eſt peccatum, vt ibidẽ tradidimus nos poſt S. Thomam in lib. 2. ſent. diſt. 36. & 1. 2. q. 71. art. 6. qualis eſt dolus malus, de quo ſpeciatim tradimus in d. Manual. c. 17. nu. 177. eſt enim actus moralis inordinatus: quia vt habet l. 1. ff. de dolo. eſt circumuentio, & machinatio ad fallendum alium adhibita: & ſi pręfatus N. adhibuiſſet præfatam ſubintellectionem negationis ſuæ ad decipiendum præfatam fœminam profectò peccaſſet; non quidem peccatum mendacij, neque periurij; ſed peccatum doli, vel aſtutię, quę ſunt vitia contraria veræ prudentię, vt docet S. Thomas 2. 2. q. 55. art. 3. & 4. Potuiſſet etiam peccaſſe, volendo habere copulam carnalem cum fœmina, quę non erat ſua vxor legitima, quod eſt peccatum contra legem naturalem & diuinam contentam in Decalogo tradito Exodi 20. & in gloſ. recepta in cap. quid in omnibus. 32. q. 7. & potuiſſet puniri pœna cap. 1. & 2. de adulter.

Quare reſoluendum eſt, præfatum N. non quidem peccaſſe peccatum mendacij & periurij, vt probatum eſt in pręmiſſis duabus quæſtionibus, neque aliud, ſi nihil aliud mali miſcuit reſponſioni ſuę, quã ſubintellectionem pręfatam iuſta de cauſa conceptam.

2 Potuiſſet

2 Potuiſſet tamen peccaſſe alia mala miſcendo, puta dolum & ſtuprũ, de quibus proxime dictum eſt; & peccatum ſimulationis vtendo ſine iuſta cauſa amphibologia pręfata: quia feciſſet actum contrarium virtuti veritatis, qua vt poſt Ariſt. in 4. Ethico. ait S. Thom. 2. 2. q. 109. art. 1. tenemur oſtendere nos foris alijs, quales ſumus: oſtendiſſet enim verbis ſe coniugem præfatæ fœminę, qualis non erat, nec per illa verba fiebat. Peccaſſet item alia peccata, ſi in alios malos fines, vel cum alijs inordinatis circunſtantijs verba præfata reſpondiſſet: & illa peccata fuiſſent illius generis, vel illorum generum cuius, vel quorum fuiſſent illi mali fines, vel illę malæ circunſtantię, vt colligitur ex S. Thoma recepto 1. 2. q. 7. & 18. quia non ſolum eſt malum id, cuius finis vel circunſtantia ſunt malæ; ſed etiam eſt talis ſpeciei, cuius eſt finis ille vel circunſtãtię, vt colligitur ex Doctore Angelico recepto vbi ſup. & alijs quæ nos latius tradimus in commentario c. cum miniſter. 23. q. 5. & adeo quidem quòd ob eorum aliqua teneretur in foro conſcientiæ tantum, & ob alia in foro exteriori tantum, & ob alia in vtroque, & ob alia obligaretur ad aliquam reſtitutionem, & ob alia non.

3 Ex qua reſolutione infertur primo, quòd ſi præfatus N. verba præfacta matrimonio contrahendo apta dixiſſet (vt intellexi quendam aulicum dixiſſe cuidam ruſticę, vt eam infamaret) & conſecuta fuiſset infamia, qua populus, vicinia, vel alia congregatio, vel maior pars eius crederet eam fuiſse ab eo carnaliter cognitam, vel oſculo, vel alijs turpibus tactibus contaminatam, teneretur in foro conſcientiæ ad reſtituendam famam bonam in totum vel ex parte notabiliter lęſam: quia dedit cauſam damni; & qui eam dat damnum dediſse cenſetur c. fi. de iniur. & l. qui occidit. ff. ad legem Aquil. & etiam in foro exteriori, ſi per ſuam confeſſionem, vel aliàs iuſte id probari poſset, iuxta reg. peccatum. de reg. iur. lib. 6.

Secundo, quòd præfatus N. licèt non peccaſset peccatum periurij, neque mendacii quoad Deum & forum conſcientię; potuit tamen peccaſse quoad forum exterius; & quoad forum interius peccaſset tale peccatum, ob qualem finem malum voluiſset præfatam fœminam decipere.

4 Sed quęri poteſt quo remedio ſe in hoc dubio iuuari poteſt pręfata fœmina, poſtea quam pręfatus N. fuerit abſolutus à petitione ipſius ob prędictam reſponſionem cum prędicta ſubintellectione factam, ad hoc vt poſſit agere vitam honeſtam & caſtam? Ad quod reſpondeo primo, quòd huiuſmodi dubium raro poteſt contingere nunc poſt Concil. nuperrimum Tridentinum in terris, in quibus illud ſaltem quoad hoc eſt receptũ: quia clarum & indubitatum eſt matrimonium poſt illud Concil. contractum non valere, niſi coram Parocho, vel alio ſacerdote ab ipſo, vel eius ſuperiore ſubſtituto, & coram duobus vel tribus

teſtibus id fiat per c.1.de reform.matrimonii.ſeſſ.24.eiuſdem Cōcilii. & ita non eſt curandum de reſponſione æquiuoca vel uniuoca contrahentis: ſed ſtandum eſt ſacerdotis & teſtium dictis: quia coniugibus etiam ambobus non creditur contra matrimoninm iuxta illa quæ notantur in cap. ſuper. de eo qui cogno. conſang. vxor. neq. pro matrimonio ſuper impedimento irremiſibili per partes perlate notata in cap. iurauir. de probatio. & cap. ſeries. de teſtib. cap.lator. c. tenor. & cap.conſanguinei. de re iudic.

Dixi,raro:quia interdum occurrere poſſet. Tum propter mortem Parochi & teſtium, vel amiſſionē ſcripturę à Notario publico vel alio, cui credi poterat,factam.Tum ob diſpenſationem Papæ,per quam etiā nunc credimus contrahi poſſe ualide ſicut ante illud contrahi ſolebat, arg.c.cuncta per mundum.9.q.3.& c.propoſuit.de conceſ.præbendę. Tum quia,ut ex actis in ſacrę Pęnitentiarię prætorio conſtat,etiam nūc uiuunt multi qui ante præfatum Concilium clam ſemel contraxerunt, & poſtea iterum palam, qui petierunt in ea remedium ad animas ſuas ſaluandas, perſeuerando in ſecundis matrimoniis palam contractis. Tum quia poteſt contingere in matrimoniis etiam publicè ſaltem coram ſacerdote & teſtibus ſine animo contrahendi alterius partis contractis.

Secundo, quòd primum & optimum remedium eſt ingredi aliquā religionem approbatam, iuxta c. Agathoſa. 27.q.2. Secundum remedium eſt id quod præ aliis ſenſit Silueſter in uerbo matrimonium 4. q.9.nempe credere ipſi iuranti, ſi uidetur ueriſimile uiris ſapientibus, prudentibus,& moribus egregie probatis,ꝙ iuſte credi poſſit ex circūſtantiis perſonarum,temporum, & locorum, puta quia ſtatim poſt illa verba prolata,vel paulo poſtea contraxit cum alia palam & publicè:vel quòd tanto interuallo eſſet nobilior,potentior,vel ditior ipſa,quòd eis videtur veriſimile eum verbis fictis contraxiſſe;vel quòd eſt vir timens Deū,& vixit chriſtianè confitendo & communicando temporibus debitis: & conuerſat viros huiuſmodi condicionis & profeſſionis: & iurat ſe ficta illa verba dixiſſe, vel eſt iam ingreſſus & profeſſus aliquam religionem probatam,in qua non ſit diſpenſatio ad matrimonium:vel proteſtatus fuit antequam illa contraheret, ſe verbis fictis contracturū aliqua de cauſa, quę videbatur iuſta & honeſta, iuxta gloſ. cap. tua. de ſponſal.

5 Sub oritur tamen quęſtio, An hęc omnia habeant locum in ea, quæ clam contraxit ſponſalia de futuro tantum? & videtur dicendum quòd non. Tum quia illa etiam clam contracta hodie poſt dictum Concil. Trident. valent: licèt matrimonium non valeat, vt tradimus nos in Manu.confeſſ.cap.25. num.144. Tum quia qui, vel quæ ante Concil. præfatum contrahebat ſponſalia de futuro: & poſtea ſecuta copula car-

la carnali ſine vxorio affectu, ſiue ſine animo transferendi ſponſalia in matrimonium contrahebat palam matrimonium de pręſenti cum alia, tenebatur in foro conſcientiæ manere cum ſecunda, per elegantem rationem, quam tradit S. Thomas receptus in quodlib. 5. quæſt. 8. art. 15. in foro uerò exteriori debebat redire ad priorem per cap. is qui. de ſponſal. nunc autem in vtroque foro tenetur manere cum ſecunda: quia per pręfatum Concil. ceſſat pręſumptio iuris & de iure, qua præſumebatur matrimonium inter ſponſos ſecuta copula carnali per pręfatum cap. is qui. de ſponſal. Tum quia huiuſmodi ſponſus vel ſponſa contrahens per verba de præſenti palam cum alia in vtroque foro tenebatur priorem accipere: quia verum matrimonium fiebat per talem copulam carnalem poſt ſponſalia tali affectu habitam: nunc
6 autem minime; & ita valet contractum cum ſecunda. Tum quia qui olim contrahebat ſponſalia de futuro carnali copula quocunque affectu ſiue vxorio ſiue non vxorio ſecuta, & poſtea contrahebat cum alia iudicabatur bis contraxiſſe matrimonium, & erat ſuſpectus de hæreſi, contra veram Eccleſiæ doctrinam ſacramenti matrimonij, argumen. capitu. ad abolendam. de hæreticis. nunc autem non: quia certum eſt cum ſola tantum ſecunda contraxiſſe. Idem tamen nunc eſt cenſendum, quod olim cenſebatur de illo qui promittit etiam cum iuramento contrahere matrimonium ſine animo contrahẽdi quo ad obligationem, quam contrahit, adimplendi quod promittit: quia etiam nunc vt olim valent ſponſalia de futuro clam contracta; & nunc vt olim tenetur quis adimplere promiſſionem & iuramentum, quo quis promittit ſe aliquid licitum facturum, etiam ſi abſque animo obligandi ſe ad faciendum illud promiſerit vel iurauerit dolo & aſtutia mala, per cap. quacunque. 22. quæſt. 5. ſecundum omnes quoad forum exterius, & ſecundum aliquos etiam quoad forum conſcientiæ: quod ait eſſe tutius Silueſter vbi ſupra verbo, iuramentum 3. quæſt. 2. quam contrarium. quod tamen nobis videtur de rigore iuris eſſe verius quoad implementum rei promiſſæ vel iuratæ; licet teneatur reſarcire ei, cui ſic malo dolo iurauit, omne damnum quod ipſi eueniret; ea noua ratione diuerſitatis, quòd implementum rei promiſſæ vel iuratæ non eſt coram Deo promiſſum, nec iuratum per dicta in quæſt. 1. & 2. & damnum dolo malo ei datum etiam coram Deo eſt debitum per præceptum 7. Decalogi, & cap. ſi res aliena. 14. quæſt. 6. & cap. fina. de iniuriis. quod ipſum videtur dicendum de omni promiſſione & iuramento ficte factis: quod vt quotidianum ita puto valde memorandum, præſertim confeſſariis.

Dixi, dolo malo: quia ſi bono dolo, & ex iuſta cauſa prudenter promiſit vel iurauit ſubintelligendo, quòd non intendebat ſe obligare, niſi quatenus ad id eſſet iure obligatus, non teneretur ad aliquid in foro

in foro conſcientiæ per ſupradicta, & per ea quę ſcribit S. Thomas 2.2.q.89.art.7. ad 4. & in 3.diſt.39.q.1. art.3. q.3. cuius etiam doctrina eſt intelligenda ſecundum prędicta, & ſecundum ea quæ tradūt Inno.& alij in c. veniens.& c. Quintauallis.de iureiur.

7 Ex omnibus ſupra in his tribus quæſtionibus reſolutis, vltra præfata colligitur primo nouus modus excuſandi à mendacio Patriarchas illos veridiciſſimos, quos credimus nunquam mentitos fuiſſe Abrahāmum, Iacobum, Iſaacum, & Ioſephum. Abrahamum quidem ſignificantem in c.12.& 20.Geneſ. Saram non eſſe ſuam vxorem; quod ſimpliciter dictum erat falſum; excuſari enim poteſt dicendo, eum id ſignificaſſe ſubintelligendo ex iuſta cauſa, quòd non erat ita vxor eius, vt cōueniret, aut teneretur id tunc palam facere. Et eodem modo excuſatur Iſaacus, qui in c. 26. Geneſ. ſignificauit Rebeccham non eſſe ſuam vxorem; quod ſimpliciter ſignificatum erat falſum. Iacobus autem, qui in c. 27. Geneſ. dixit ſe eſſe Eſaum, excuſari poteſt dicendo, non dixiſſe id ſimpliciter & ſeparatim; ſed ex iuſta cauſa ſubintelligendo repræſentatiue; ideſt quòd nutu diuino repręſentabat Eſaum quoad ſuccedendum in primogenio patris, ad quod Eſaus natiuitate carnis vocabatur. Ioſephus item aſſerens in c.44. Geneſ. ſe augurem eſſe; & ſignificans ſe non eſſe filium Iacobi, nec fratrem Beniamini, excuſari poteſt dicendo eum non aſseruiſse ſimpliciter & ſeparatim ſe eſse augurem; neque ſignificaſse ſimpliciter & ſeparatim ſe non eſse filium Iacobi, nec fratrem Beniamini; ſed ſubintelligendo ſe vulgi vel communi reputatione eſse augurem, iuxta S. Thomam 2.2.q.95.art.7. ad 1. arg. & non eſse filium Iacobi, nec fratrem Beniamini: ita quòd eſſet ſenſus, ego vulgi opinione reputor augur, profanus, & quòd non ſum filius Iacobi, nec frater Beniamini, quod erat verum.

8 Secundo colligitur, duplicem eſſe artem ſimulandi, & diſimulandi. Alteram quam nonnulli appellant Pelaſgam, qua quidam male ſiue inordinate abſque iuſta cauſa, vel non curantes an mentiantur, factis, vel verbis ſimulant aliquid ineſse quod non ineſt; vel diſimulant nō ineſse quod ineſt, iuxta differentiam quam inter hæc verba tangit verſus ille glo. ſingularis l.1.§. ex hoc reſcripto.ff. de ventre inſpiciendo. *Quod non eſt ſimulo diſimuloq; quod eſt.*

Alteram bona, quā S. Hieronymus in c. vtilem. 22.q.2. appellat vtilem, qua quidē alij prudēter & ordinate ex aliqua iuſta cauſa, ſine vllo dolo malo, & aſtutia vulpina, de qua Perſius: *Aſtutam ſeruat ſub pectore vulpem.* & abſque mendacio verborum, & factorum, ſimulant quod non ineſt, vel diſimulant quod ineſt: qui enim ſine iuſta cauſa per mendacium, dolum, vel aſtutiam malam id facit peccat, & vtitur arte mala Pelaſga: qui vero prudenter, & iuſta cauſa dicit vel facit aliquid, quod per ſe ſeparatum ſignificat falſum, ſed ſubintellecto aliquo

efficitur

efficitur verum ſine mendacio, dolo malo, & aſtutia prædicta, vtitur bona prudentia.

9 Tertio, quòd errant illi, qui omnes ſimulatores, & diſſimulatores laudant; & etiam qui omnes vituperant: quoniam ſoli, qui vtuntur arte ſimulandi pelaſga, ſunt vituperandi; & ſoli qui vtuntur arte ſimulandi vtili, ſunt laudandi per prædicta.

Quarto colligitur, quòd omnes qui ſine aliqua iuſta cauſa ſimulant, vel diſſimulant peccāt ſaltem venialiter: & mortaliter, ſi cū damno proximi notabili, vel cum iuramento id faciant, non quidem eo quòd ſemper mentiantur verbis vel factis; ſed eo quòd ſemper agunt contrarium actibus virtutis, quæ vt ſupra diximus eadem q. nu. 2. & q. 2. nu. 1. eſt veritas, qua ſecundum Ariſt. 4. Ethic. receptum à S. Tho. in 2. 2. q. 109. art. 1. communiter approbato, dirigimur ad nos oſtendendum aliis tales, quales ſumus.

10 Quinto, quòd non ſolum ſunt laudandi, qui tacent quando & vbi non tenētur loqui, vt vtiliter probauimus in prælud. 2. commenti c. inter verba. 11. q. 3. ſed etiam qui aliqua iuſta de cauſa non reſpondēt ad interrogationes, ad quas non obligantur reſpondere: & etiam qui reſpondēt ad eas, ita quòd licèt reſponſiones ipſæ ſeparatæ à ſubintellectis ſint falſæ; coniunctæ tamen cum eis efficiunt vnum verum, quod reſpondens affirmat, vel negat.

Sexto colligitur, quòd ſicut qui tenetur reſpondere obligatur ad reſpondendum interrogāti ſecundum intentionem & intelligentiam cōmunem iuſte interrogātis, iuxta c. quacunq. arte. ſup. ead. q. & cauſa. ita qui nullatenus tenetur reſpondere interroganti, non tenetur reſpondere ſecundum intentionem ipſius; ſed poteſt reſpondere ſecundum propriam mentem, & intentionem, ſubintelligendo id quod adiunctum reſponſioni conficit vnum verum, quod ipſe intendit affirmare vel negare; non curando de intentione interrogantis: quia qui nullatenus tenetur reſponpere adiuranti non tenetur reſpondere ſecundum intentionem ipſius: quoniam à quo remouetur genus, remouentur omnes ſpecies eius l. ſi cauſa cognita. coniuncta gloſ. in verbo peremiſti. C. de tranſaction. per quam id docuit Bald. ab omnibus receptus in l. conuenticula. C. de epiſ. & cleric. nu. 3. quod argumentum dialectici aliis verbis dicūt à genere ad ſpeciem valere negatiue. Si quid enim nō eſt animal non eſt homo: & palam eſt, non teneri quem vllatenus ad reſpondendum, eſſe genus ad nón teneri ad reſpondendum ſecundum intentionem interrogantis.

11 Septimo, quòd ſicut omnes tenemur reſpondere iudici & cuilibet alii ſuperiori iuridice interroganti & adiuranti; & non vtcunque, ſed ſecundum intentionem eius, quam debet habere in interrogando & adiurando, per præfatum c. quacunq. ita nemo tenetur reſpondere vlli,

male

male & iniuſte interroganti & adiuranti, etiam ſuperiori ſecundum intentionem ſuam neque aliam, imo nec iuridice alias interroganti ſecūdum intentionem malam, quam habet, ſed ſecundum eam, quam debet habere, vt late probatum eſt ſup. in q. 1.

Octauo colligitur, quòd teſtis, vel quiuis alius, qui non tenetur reſpondere iudici ſuper aliqua re interroganti & adiuranti, vt iuſte ac vrbane ſeſe habeat, debet facere id quod nos dicimus in Manuali Cōfeſſar. c. 25. nu. 43. de teſte, qui non tenetur reſpondere iudici adiuranti, an tale quid ſciat: ſcilicet quòd dicat ei urbane, quòd non tenetur reſpondere quamuis ſciret. & ſi illum cogere uellit appellare, ſi non timet iudicem in eum ob id ſęuiturum: & ſi hoc timet reſpōdere ſe nihil ſcire, ſubintelligendo intra ſe, quod dicere teneatur, iuxta prędicta in 1. & 2. queſt.

12 Nono, ijs eſſe conſequens, quòd iudice, vel quolibet alio ſuperiore vel priuato iubente iurare aliquod ex quatuor iuramentis quæ ponit Speculator in tit. de iuramento calumniæ, ſcilicet, de calumnia, de malicia, de veritate, & aſſertorio, debet adiuratus conſiderare, an iubeatur ordinate id facere ſeruato iuris ordine: & ſi facit ita, reſpondere humiliter ſecundum intentionem & mentem, quam adiurans debet habere: ſi autē non ita iubeatur; vel quia adiurans eſt homo priuatus, vel ſuperior incompetens eius, vel iubet contra ordinem iuris, vel extra territorium ſuum, vel ultra poteſtatem ſuam, poteſt dicere ſe non teneri ad reſpondendum: & ſi cogatur, appellare: & ſi non eſt locus apellationi; vel ſi timet ſæuitiam, ſi appellet, negare, vel affirmare quod verum ſit ſecundum mentem & intentionem propriam, non curando de illa, quam iudex habet.

13 Decimo colligitur, quòd per hanc doctrinam ſingularem poſſumus euitare innumera peccata, quæ paſſim aliquot negligentiores admittimus negando, vel affirmando paſſim ſine aliqua ſubintellectione, cum qua coniuncta eſſent vera: paſſim enim interrogamur quo vadimus; quid comedimus; quantam pecuniam habemus, mutuauimus, donauimus; quas literas, quæ noua ſuſcepimus: & quæ ſcripſimus vel retulimus: quid nobis ille aut ille dixerit: quid ſcimus de illo aut illo, & alia huiuſmodi ſexcenta, quibus abſque peccato reſpondere poſſemus, ſubintelligendo aliqua quibus fient vera, quæ anuimus, vel falſa, quę negamus. vt ſiquis reſpondeat petenti pecuniam, librum, noua, & alia, non habeo, vel neſcio illa, ſubintelligendo ita vt teneat uel conueniat illi preſtare, tradere, dicere, uel palam facere, vel alia, quę rei quę agitur cōueniat, ad hoc vt ſit verum quod affirmat, vel falſum quod negat.

14 Vndecimo colligitur, hac arte bona, ut nobis uidetur, uti & uſum eſſe quendā Monarchā cum primis maximum, quem fama fert nunquā mentiri nec mentitum fuiſſe: & à quo contentus recedit omnis, qui ad

eum accedit allocuturus ipſum, & negotia etiam magna tractaturu ſ: creditur enim ita excipere & audire ad ſe venientes, & ſic eiſdē reſpondendo, ſignificare tam geſtu, quàm verbis & factis, vt placeant eis, cum quibus rem gerit intellecta ſecundum intentionem illorum, licèt ſint in ſeſe falſa: ſed vera ſecundum ſubintellecta ipſius reſpondentis & ſignificantis: quod eo facilius poſſunt facere Monarchæ nō agnoſcentes ſuperiores, quo minus tenentur alijs reſpondere. Eum tamen qui caute hoc præſtaturus eſt oportet eſſe mente ſereniū, ſedatum & affectuū ſuorum regem & dominū, pauciloquum, & modeſtū; qualis dicitur fuiſſe, qui gloriā hanc, quæ maxima eſt, etiam apud inimicos quæſiſſe dicitur.

15 Duodecimo, videri etiā nobis hanc doctrinā & artem bonā voluiſſe quendā alium etiam maximū cumprimis Monarchā perſuadere filio ſuo primogenito, qnem ab ſtudio literarū ob quendā ſecretum defectū retrahebat; dicens nolo filium meū aliud latinè calere, quàm illud apophtegma, *Qui neſcit diſimulare neſcit regnare.* quod nos olim cuidā maximo cumprimis principi ſimulatores omnes odio habenti, non ſine fructu ſcripſimus in reſponſo cuiuſdā grauis quæſtionis ſibi reddi iuſſo: quod tamen apophtegma præfati Monarchæ intelligendū eſt de arte bona ſimulandi & diſimulandi, quam vt ſup. diximus, Hieronymus appellat vtilē; quæ abſque mendacio verborū, vel factorum ex aliqua iuſta cauſa exercetur; & non de illa nequiſſima, quæ ſine aliqua iuſta cauſa per dolum malū, & aſtutiam vulpinā, & mendacia verborum vel factorum ſeruilia paſſim per nonnullos colitur, per ſupradicta.

16 Decimotertio, quòd ex prędictis non poteſt inferri id, quod Archi. poſt Hughut. colligit in c. vtilem. verſ. & nota. ſup. ead. cauſa q. 2. ſcilicet poſſe catholicum aliqua de cauſa ſimulare ſe hæreticum vel infidelem, vel diſimulare ſe non eſſe catholicum ob aliquam magnam cauſam. Tum quia à diuerſis non fit illatio, l. Papinianus. ff. de minorib. & per prędicta ſolum concluditur non mentiri, nec peierare illum, qui ex iuſta cauſa reſpondet aliquid, quod eſt verum per ſubintellectionē iuſte conceptam, ſubintelligendo mente aliquid, per quod & illud quod exprimitur fiat vnum verum vel falſum ad affirmandum vel negandum illud: & illatio Archid. habet, poſſe quem ex aliqua magna cauſa ſimulare ſe eſſe vel eſſe velle hæreticum: quod eſt diuerſum ab eo, quod ex prædictis colligitur; & eſt mortale peccatum ſecundum omnes. Tum quia, vt ſupra in hac ead. q. nu. 9. dicimus, licet is qui per ſubintellectionem reſpondet eſſe verum, quod ſine illa eſset falſum non peccet peccatum mendacii nec periurii; poſset tamen peccare multa aliorum generum peccata ſic reſpondendo: quoniam poteſt reſponſionem illam cum tali ſubintellectione iuſta iuſte facta dirigere in multos fines mortaliter malos, & cum circunſtantiis mortaliter malis, qualis eſt ſimulatio, qua ſe ſimulat eſse vel eſse velle hęreticum, aut

alius generis infidelem, vt mox dicam.

Decimoquarto, ex hoc proximo corollario inferri peccare mortaliter eum, qui diſſimulat ſe ore catholicum; licèt corde confiteatur eſse talem, etiam ſi metu etiam iuſto id faciat, c. presbyteros. 50. diſt. & cap. nunc autem. 21. diſt. & c. ſicut ſatius. 32. q. 4. quod latius tradimus in Manu. Confeſ. c. 11. nu. 27. Et colligitur ex vtroq. Thoma 2. 2. q. 3. art. 2. quatenus habent, non licere catholico ſe negare catholicum; immo teneri ad confitendum ſe talem, quo tiens id exigit honor Dei, & confirmatio fidei, proximi, & neceſſitas tollendi ſcandalum aliorum, qui crederent eum non eſse catholicum; niſi confiteretur ſe talem, per illud Apoſt. ad Rom. c. 10. *Corde creditur ad iuſtitiam; ore autem fit confeſſio ad ſalutem*. Tum quia, licèt quis licite poſſit occultare ſe eſse catholicum, quando id facere poteſt ſine iactura honoris diuini, & confirmationis fidei, & ſcandalo prędicto proximi; peccat tamen mortaliter, ſi interrogatus an ſit catholicus? reſpondeat expreſse non eſse, vel tacite geſtando ſignum proprium & determinatum, quo infideles vtuntur ad prodendum ſuam infidelitatem. Dixi qui vtitur ſigno proprio & determinato ad ſignificandam infidelitatem; ad excludendum eum, qui vtitur ſigno dubio communi catholicis, & infidelibus; eo quòd generalia & dubia ſunt in bonam partem interpretanda, cap. 2. de regu. iur. l. merito. ff. pro ſocio. l. ſi procurator. ff. de cond. indeb.

Quæ omnia ſupra & vbilibet à me dicta humillime ſubmitto cuiuſuis alius iuſtiori iudicio; præſertim autem ſummo ſummi Patris Domini Noſtri Opt. Max. que Pontificis & vnici Vicarij Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui eum cum grege ſibi commiſso conſeruet, proſperet, beetq. æternum. Amen.

INDEX

INDEX RERVM, ET VERBORVM QVÆ IN HOC COMMENTARIO CONTINENTVR.

A

ACTOR qua mēte cupiet iuxta probata iudicari.quæſt.2.n.14.
Adiuratus qua mente adiuranti reſpondere debeat.q.2.n.13.
Adultera vt iuſte reſpondet marito, non ſum talis.q.1.n.9.
Adultera, & quiuis alius poteſt ſe defendere per amphibologiā veram iuſta de cauſa.q.1.n.9.& q.2.n.10.
Ambiguum duplex, verbi dubij, & intentionis diuerſæ.q.2.nu.12.
Argumentum de toto ad partem vt valet.q.1.nu.2.
Argumentum à minori valet affirmatiue.q.2.nu.12.
Argumentum de genere ad ſpeciem vt negatiue valet.q.3.nu.10.
Ars ſimulandi duplex, Pelaſga, & vtilis.q.3.nu.8.& 15.

B

BONA in mortali peccato facta non prodeſſe verum cum hac mentali, falſum ſine illa.q.1.nu.3.

C

CHRISTVM iudicij tempus neſciuiſſe, vt verum.q.1.nu.4.
Confeſſarius vt vere negat audiſſe peccatum ſibi confeſſum.q.1.nu.4.
Confeſſarius peccatā ſibi confeſſa ſcit, etiam vt homo: & ad multa poteſt vti ea ſcientia tanquam humana.q.1.nu.6.
Confeſſarius iuſte negare poteſt ſuffragia ob ſibi confeſſa.q.1.nu.6.
Confeſſarius teſtatur de licentia iuſta de ſcitis in confeſſione.q.1.nu.7.
Confitenti aliquid non creditur qualificanti illud.q.2.nu.6.
Contraria duo non poſſunt eſſe ſimul vera, nec ſic ſimul falſa.q.1.nu.5.
Contradictoria non poſſunt eſſe ſimul vera, nec ſimul falſa.q.1.nu.5.

D

DAMNVM actoris non debet reus iuſte negans.q.2.nu.15.
Dolus malus, & aſtutia praua, prudentiæ bonę contraria.q.3.nu.1.

FAMAM reſtituat, qui cauſam eam lædendi dedit. q.3.nu.3.
S. Franciſcus, qua ſe amphibologia excuſauit. q.2.nu.11.
Figurata locutio an propria dici poſſit remiſſiue. q.1.nu.3.
Finis malus facit actum malum eiuſdem generis, cuius eſt ipſe. q.3.nu.2.

G

GENVS humanum ſine veritate conſiſtere nequit. q.2.nu.1.

H

HOMO iudicat iuxta verba, Deus iuxta mentem. q.1.nu.1.
Honor latriæ datur Deo, ſed duliæ ſeruo. q.1.nu.7.
Honor exhibetur vicario, ſed non quantus domino. q.1.nu.6.

I

IVDEX caſtigat crimina coram eo incidentia. q.2.nu.4.
Iudex vt iudicabit ſecundum allegata, & probata. q.2.nu.3.
Iudex in iudicio quibus prouidere debeat. q.2.nu.4.
Iudex non tollat facultatem reſpondendi iuſte ambigue. q.2.nu.6.
Iudex potius rei veritatem, quam probatam actis intendat. q.2.nu.8.
Iudex de quibus occultis inquirere debeat. q.2.nu.14.
Iudex factus eſt, qui vltra petita pronunciat. q.2.nu.15.
Iudici, quia patriam repræſentat, parendum. q.2.nu.2.
Iudici reſpondendum, non vt vult, ſed vt velle debet. q.2.nu.6.
Iudici adiuranti Confeſſarius reſpondere poteſt ambigue. q.2.nu.7.
Iudici non ſemper parendum. q.2.nu.14.
Iuramentum quadruplex, & vt præſtandum eſt. q.3.nu.12.
Iuramento qui affirmat id, quod ſcit eſſe falſum, peierat. q.2.nu.1.
Iurandum adiuranti iuxta mentem eius. q.2.nu.2.
Iurans qui verum iuxta mentem ſuam tantum non peierat. q.2.nu.5.
Iuratus qui reſpondebit iuxta mentem adiurantis. q.3.nu.10.
Iuratus vt iuſte ambigue reſpondit iniuſte adiuranti. q.2.nu.5. & 10.
Iuratus vt reſpondebit ſe non venire de loco, qui putatur, ſed non eſt infectus. q.2.num.9.

M

MENDACIVM eſt ſignificatio falſi, vel veri pro falſo habiti. q.1. nu.1. & 3.

Men-

Mendacium iuſtè excuſatur per iuſtā amphibologiā. q.2.nu.10.& q.1.nu.9.
Mentiatur ne proferens falſum ſub intellecto eo quo ſit verum. q.1.nu.1.
Mentitos non fuiſſe Patriarchas non è defendi poteſt. q.3.nu.7.
Mentitur ſignis, & factis, vt verbis. q.2.nu.1.& 10.
Monarcha cur facilius arte bona ſimulandi vti poteſt. q.3.nu.14.

O

OBLIGATIO *celandi ſcita non infert, non eſſe ea ut homini ſcita. q.1.n.6.*
Obligatus qui non eſt dicere, vt vere reſpōdere poteſt ſe neſcire. q.1.n.8
Oratio mixta interdū tota eſt vera, & partes falſa, & è contrario partes veræ, & tota falſa. q.1.nu 3.

P

PAPA *poteſt diſpenſare, vt etiam hodie clam fiat matrimoniū. q.3.nu.4.*
Papæ oſculantur pedes, ſed non eius legato, & minus delegato. q.1.nu.7.
Peccatum quid, & quòd omnis actus inordinatus eſt talis. q.3.nu.1.
Peccata plurima vitari per bonam artem ſimulandi. q.3.nu.13.
Poſitioni ſimplici ſimpliciter reſpondendum. q.2.nu.2.
Poſitioni iniuſtæ ambigue reſponderi poteſt. q.2.nu.13.
Priuatio præſupponit habitum. q.1.nu.6.
Promiſſio ficte facta ad quid conſcientiam obligat. q.3.nu.6.

R

RESPONDERE *qui non tenetur, vt ſe defendit. q.3.nu.11.*
Reus non obligatus reſpondere excuſat ſe amphibologia. q.2.nu.10.
Reus vt excuſat crimen occultum amphibologia. q.2.nu.11.

S

SILET, *aut reſpondet qui bene. q.3.nu.10.*
Simulo quod non eſt, diſſimuloq; quod eſt. q.3.nu.8.
Simulare qui neſcit, neſcit regnare. q.3.n.15.
Simulare an ſe poſſit catholicus infidelem. q.3.nu.16.
Simulatio, qua Dauid finxit ſe ſtultum, vt excuſatur. q.2.nu.10.
Simulator qui meretur, & qui demeretur. q.3.nu.9.
Sponſæ dolo deceptæ quod remedium. q.3.nu.4.
Sponſalia non fiunt nunc in matrimonium per copulam. q.3.nu.5.
Sponſalijs de contractis olim, & nunc quàm diuerſum iudicium. q.3 nu.5.
Surgent impij cum hac mentali verum, ſine illa falſum. q.1.nu.3.
Syllogiſmus qualis fit in iudicijs. q.2.nu.3.

Termi-

T

TERMINVS *quadruplex, mentalis, vocalis, ſcriptus, & mixtus. q. 1. num. 2.*

V

VERBO *eſt, pro comedit quando quis iuſte vtetur. q. 2. nu. 10.*
Veritas eſt virtus, qua ſe quis, qualis eſt, oſtendit. q. 2. num. 1. & q. 3. nmu. 2.

FINIS.

REGESTVM.

† A B C D.

Omnia ſunt folia.

ROMAE,

Ex Typographia Bartholomaei Bonfadini, & Titi Diani. M.D.LXXXIIII.